

Populisme og Id. politik: Marie Berg Censler - Columbus Tofo.



2

Den højreorienterede populisme

DEN HØJREORIENTEREDE POPULISME

Højrepopulismen er den type populisme, der er mest dominerende i den vestlige verden, og den, der ofte henvises til, når der tales om populisme i medierne. I dette kapitel kan du først læse om denne form for populisme ud fra en teoretisk vinkel, hvor du vil lære om de træk, der kendetegner de højreorienterede populistes. Herefter kan du læse to cases om henholdsvis Donald Trump i USA og Viktor Orbán i Ungarn, som begge er eksempler på højrepopulister, der er kommet til magten.

Når du har læst afsnittene, kan du aplicere din teoretiske viden om højrepopulismen på empirien om Trump og Orbán. Formålet med dette er at blive klogere på, hvad der gør disse politikere til højrepopulister, og på sigt kunne genkende lignende politiske aktører, når du møder dem.

Teoretisk overblik over højrepopulismen

Den tyske politolog Jan-Werner Müller har fremsat en teori, om hvornår politik kan siges at være populistisk, i bogen *Hvad er populisme?* Her omtaler han populismen i generelle termer, uden at gøre det klart, hvorvidt han taler om højre eller venstreorienteret populisme, men i interviews udtaler han, at hans definition i høj grad retter sig mod den højreorienterede populisme. Müllers teori benyttes derfor her i definitionen af højrepopulismen.

I sin bog fremsætter Müller to kriterier for, hvad der kendetegner højrepopulismen: en **anti-elitisme** og **anti-pluralisme**. Højrepopulisten påstår at repræ-

senterer et samlet, ensartet folk (det anti-pluralistiske aspekt) og anerkender ikke dem, der er uenige med ham; de anklages for at være en del af eliten og dermed ikke en del af det sande folk (det anti-elitistiske aspekt).

1. Anti-elitisme

En højrepopulist vil for det første give udtryk for en udtalt kritik af eliten. Denne elite består ofte af dem, der udgør den øverste og mest magtfulde eller indflydelsesrige gruppe i politik eller kulturlivet. Det kan være lidt diffust, hvem der konkret henvises til, men oplevelsen hos højrepopulisten er, at eliten tilhører en privilegeret del af samfundet - enten kulturelt eller økonomisk. Som konsekvens heraf føler eliten sig, ifølge højrepopulisten, hævet over almindelige mennesker (folket) og forstår ikke de vilkår, almindelige mennesker lever og arbejder under.

Det er højrepopulistens opfattelse, at disse eliter indgår alliancer med hinanden og med andre grupper, der ikke tilhører 'folket' (for eksempel etniske minoriteter og homoseksuelle).

Forestillingen er, at alliancerne sker på bekostning af folkets økonomiske interesser, nationale traditioner og kulturelle særtræk, og mange højrepopulister er således stærkt præget af en antiglobaliserings- og antiimmigrationsdagsorden.

FOLKET OVER FOR ELITEN

Populisme er (...) en ganske bxstent forestilling om politik, hvor det moralsk rene og homogene folk altid står over for umoralske, korrupte og parasitære eliter – hvoraf følger, at denne type eliter i virkeligheden slet ikke hører til folket.

Kilde: Jan-Werner Müller, Hvad er populisme? Informations Forlag, 2016, s. 42-43.

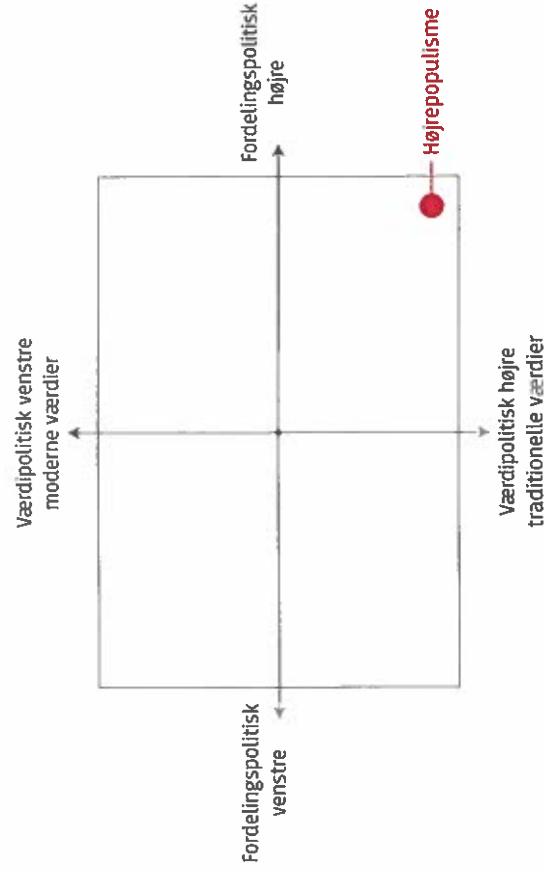
2. Antipluralisme

Det er imidlertid ikke nok at kritisere eliten; langt fra alle, der kritiserer eliten, er højrepopulister. For at være en ægte højrepopulist må man også påstå alene at repræsentere hele folket. Denne måde

at opfatte folket på er antipluralistisk, fordi den ikke giver plads til en forståelse af folket som et, der er mangfoldigt og har forskellige politiske holdninger, men derimod påstår, at folket udgør én enhed uden intern uenighed.

Det er dette samlede, moralsk rene, etnisk ensartede folk, der består af almindelige mennesker, der arbejder hårdt og passer deres ting, som højrepopulisten påstår at repræsentere og forsvare over for den korrupte, umoralske elite, der kun plejer sine egne interesser. På den måde legitimerer højrepopulisten sin magt gennem henvisning til en konstruktion af folket, som sættes i modsætning til eliten.

Figur 2.1: Højrepopulismens placering på den fordelings- og værdipolitiske akse



Traditionelle værdier

Som nævnt er Jan-Werner Müllers definition særlig relevant i forbindelse med den populisme, vi ser på højrefløjen, og dette skyldes i høj grad hans inddragelse af det antipluralistiske aspekt i definitionen på populisme.

At befolkningen af højrepopulisten opfattes som et samlet, homogent (ensartet) folk, giver ikke plads til for eksempel etniske minoriteter, hvilket er tydeligt i den politik, som højrepopulisterne fører: en politik, der med en kritisk indstilling til indvandring og en dertilhørende forkærlighed for nationalstaten baserer sig på **traditionelle værdier**.

Tager vi således udgangspunkt i de to politiske akser, den fordelings- og værdipolitiske akse, der viser, hvor partier placerer sig politisk, vil højrepopulismen placere sig nederst i højre hjørne.

Højrepopulisten aflæser folkets vilje

Når nu højrepopulisten påstår at repræsentere den sande folkevilje, hvorfra ved han/hun så egentlig, hvad denne er? For at forstå det skal man forstå, hvordan folkets ønsker opfattes af højrepopulisterne. Opfattelsen af befolkningen er ikke som i det repræsentative demokrati, hvor folket består af et væld af forskellige grupperinger, interesser og holdninger, der gør det helt umuligt at reducere det til ét folk. Ifølge højrepopulismen er der ét sandt, **homogent folk** med én identitet og én fælles interesse – og det er den, højrepopulisten som den eneste er i stand til at aflæse og udøve. Således er det højrepopulistens påstand, at han/hun forstår den autentiske nations almenvel, altså hvad der er bedst for nationens rigtige medlemmer, og som den eneste handler for at opfylde dette. Her kommer også højrepopulistens tendens til at forsimple det politiske budskab ind: Når folkets vilje er aflæst, præsenteres en

Tekstboks 2.1

Er højrepopulisme lig fascisme og nazisme?

De to kriterier for højrepopulismen om anti-elitisme og anti-pluralisme kan kobles til forskellige perioder i historien – fascismen og nazismen blandt andet – men man behøver ikke at være fascist eller nazist for at være højrepopulist.

Der er dog behov for et moralsk kriterium, der kan adskille det sande folk fra 'de andre' (de korrupte eliter, der for eksempel støtter minoriteter) og det har igennem historien ofte været bestemt af etnicitet eller religiøsitet (såsom hos nazisterne).

løsning, der er ligetil og let for alle at forstå. Det betyder, at højrepopulisten er skeptisk over for nødvendigheden af demokratisk fungerende parlamenter. Populisten ville spørge, hvorfor der er behov for al den snak og diskussion, når det i virkeligheden handler om at aflæse **folkeånden**.

VIKTOR ORBÁN OM DEN DEMOKRATISKE DEBAT

Den ungarske premierminister, højrepopulisten Viktor Orbán, viser denne holdning meget tydeligt med følgende udtalelse: Der er ikke brug for debatter om konkrete politiske tiltag nu, alternativerne ligger for øjnene af os og er synlige for alle (...). Jeg er sikker på, De allerede har set, hvad der sker, når et stort træ væltet ned over en gade, og der står mange mennesker omkring det. Der oplever man altid to typer mennesker: Den, der har fortræffelige ideer til, hvordan man eventuelt kan fjerne træet, og som beskriver deres vidunderlige teorier for andre (...). Andre føler, at det bedste er ganske enkelt at give sig til at slæbe træet væk fra gaden. Mange højterrede damer og herrer, vi må forstå, at for at genopbygge økonomien er der ikke brug teorier, men for, lad os sige, trædive kraftkarle, der begynder at arbejde og gør det, som vi alle ved er det nødvendige.

Kilde: Jan-Werner Müller, *Hvad er populisme?* Informations Forlag, 2016, s. 48-49.



Viktor Orbán holder tale på Ungarns nationaldag med Ungarns flag både foran og bag sig som et symbol på hans nationalistiske linje. Marts 2019 i Budapest.

I det billede, Orbán skaber her, sættes handlekraft og styrke i modsætning til demokratisk debat. Dem, der ifølge Orbán teoretiserer over, hvordan man kan fjerne træet, er de demokratisk valgte parlamentsmedlemmer, mens de, der ved, hvad der skal gøres, og handler derefter, er ham selv og hans partifæller.

Denne måde at forstå de demokratiske valgte parlamentsmedlemmer (altså den lovgivende magt) på knytter sig til antipluralismen, fordi idealet ifølge Orbán ikke er den **demokratiske debat**, hvor lige (og forskellige) holdninger brydes, men derimod den stærke leder, der på egen hånd afgør, hvordan der skal handles. Der er heller ikke den samme partistruktur i de højrepopulistiske partier, som vi kender det fra andre partier. I demokratiske partier er formålet netop at finde frem til, hvordan partiet forholder sig til forskellige politiske områder gennem debat og diskussion.

Modsat er det i de højrepopulistiske partier, for eftersom partilederen er den eneste, der kan aflæse folkeviljen korrekt, så er der ingen grund til at have interne diskussioner i partiet.

På samme måde som diskussioner i parlamentet er overflødige, er diskussioner i partiet det altså også.

Ofte er højrepopulisterne også skeptiske over for medierne. I demokratiet er **mediernes rolle** blandt andet at agere vagthund over for politikerne, men efter som højrepopulisten opfatter sig selv som repræsentant for det sande folk og deres vilje, så bliver enhver kritik af ham/hende jo også en kritik af folket. Således bliver denne kritiske, journalistiske tilgang ifølge højrepopulisten et udtryk for, at medierne selv tilhører eliten og dermed modarbejder folket.

Når højrepopulisten kommer til magten

Højrepopulisternes selvforsståelse af, at de repræsenterer hele det sande folk, er ikke umiddelbart foreneligt med de tilfælde, hvor de stiller op til demokratiske valg og ikke får regeringsmagten – for hvordan kan det hænge sammen, at man repræsenterer hele folket, og at dette folk samtidig ikke har stemt på en?

Den situation bliver ifølge Jan-Werner Müller forklaret gennem sindrig adskillelse af et **empirisk og moralsk valgresultat**. Højrepopulisten vil påstå, at det er forskel på det faktiske (det empiriske) valgresultat og det, der udtrykker den sande folkevilje (det moralske valgresultat). Påstanden bliver, at den sande folkevilje skal findes i det **tavse flertal** – en illusion om det sande

folk, som muligvis ikke deltager i valghandlingen, men hvis antal er overvældende og udtrykker det ægte folks interesser. Viktor Orbán udtrykte denne overbevisning, da han tabte valget i Ungarn i 2002, med følgende udtalelse: *Nationen kan ikke være i opposition.*

For de højrepopulister, som så rent faktisk kommer til magten, skulle man tro, at det ville være svært, fordi deres udgangspunkt netop er en kritik af eliten; dem, der har magten, som nu er dem selv, men det behøver ikke at være et problem. Højrepopulisterne kan nemlig sagtens fortsætte med at kritisere eliten – for eksempel dem, der modarbejder dem i parlamentet, andre politiske modstandere og den kritiske presse.

DET FORFULGTE FLERTAL

Flertal kan opføre sig som forfulgte mindretal, og repræsentanter for den type flertal, der har indlysende interesse i at iscenesætte sig selv som ofre og dermed aflæde opmærksomheden fra egne fejlslag, kan drage nytte af denne selvopfattelse.

Kilde: Jan-Werner Müller, *Hvad er populisme?* Informations Forlag, 2016, s. 70-71.

Ifølge Jan-Werner Müller ser man tre måder, som højrepopulister agerer på, når de har fået magten, for at konsolidere (bibeholde) deres magt.

1. Tiltagelsen af hele statsapparatet

Ved tiltagelsen af hele statsapparatet sørger højrepopulisterne for at placere partiets loyale mænd på vigtige poster i det offentlige system, i for eksempel statsforvaltningen og domstolene. Det betyder, at de uproblematisk kan få deres politik ført igennem og samtidig sikrer sig, at deres modstandere bekæmpes af systemet selv.

2. Loyaltetskabelse gennem masseklientisme

Ved at skabe loyalitet gennem masseklientisme menes, at højrepopulisten undgår en 'byttehandel' med borgerne, der til gengæld for politisk støtte til højrepopulisten får 'frysegoder' i form af økonomisk gunstige vilkår, god behandling hos myndighederne, småmedbeder og den slags.

3. Undertrykkelse af civilsamfundet (og om muligt medierne)

For højrepopulisterne er det vigtigt, at forestillingen om, at de repræsenterer hele folket, bibeholdes. Hvis der opstår folkelig opposition, er det derfor afgørende for dem at miskreditere denne modstand. Det gør de ofte ved at hævde, at modstanderne for eksempel er støttet af udenlandske agenter.

Kilde: Jan-Werner Müller: 'Hvad er populisme?' Informations Forlag, 2016, s. 65.



Viktor Orbán i maj 2018, hvor han blev indsat som premierminister for 4. gang efter at have vundet valget ved at tage afstand til indvandring og EU.

ORBÁN MISKREDITERER MODSTAND

Det er vigtigt at understrege, at vi ikke stiller os i opposition til NGO'er (non governmental organizations), og at det ikke er NGO'erne, der modarbejder os, men betalte politiske aktivister, der forsøger at tvinge andre landes interesser igennem her i Ungarn.

Kilde: Arch Puddington: 'Breaking Down Democracy: Goals, Strategies, and Methods of Modern Authoritarians.' Freedom House.

Disse tre måder, højrepopulisten agerer på, når denne har erhvervet sig magten, foregår normalt i totalitære styre i det skjulte, men under højrepopulistens styre kan det foregå mere eller mindre åbenlyst. Det skyldes, at disse handlemåder kan retfærdiggøres i højrepopulistens optik, fordi denne netop påberåber sig alene at repræsentere det sande folk og beskytte dette mod en korrupt elite.

Det er samtidig det, der muliggør at indføre tiltagene i demokratiets navn, fordi højrepopulisterne jo blot, ifølge sig selv, følger folkets vilje.

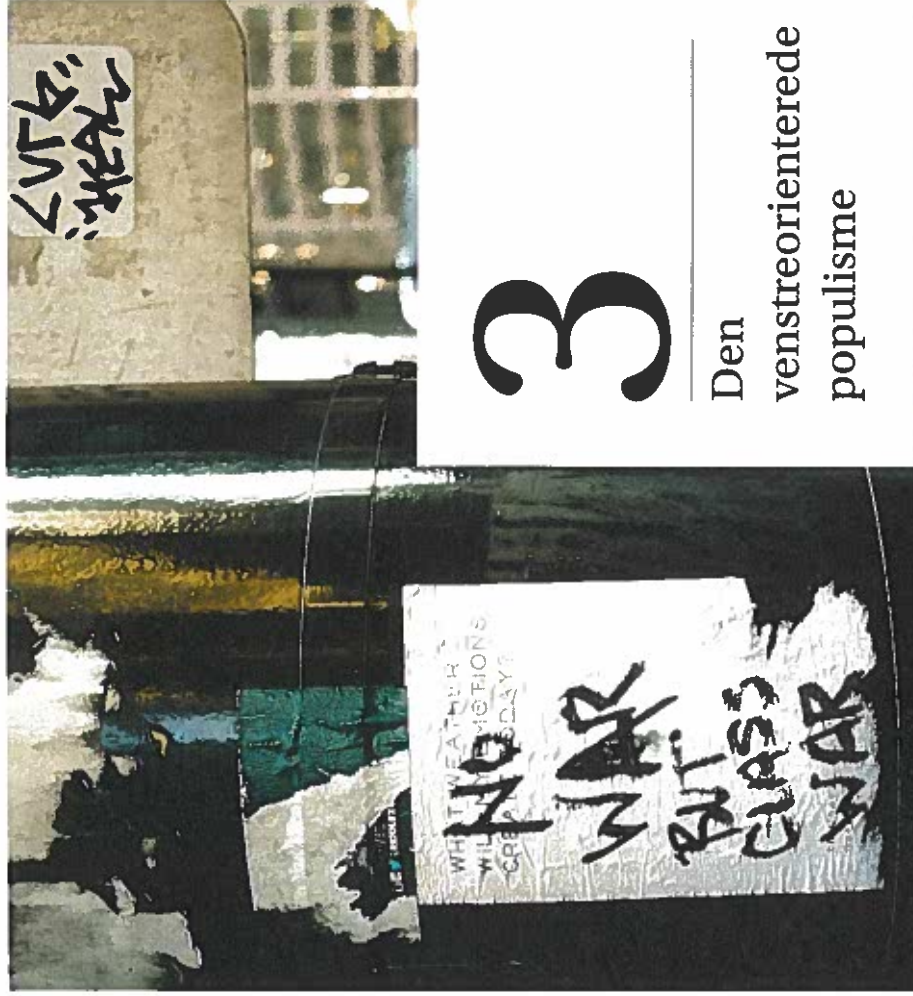
Jan-Werner Müllers bud på, hvorfor det er vigtigt for højrepopulisterne at påberåbe sig demokrati, på trods af tydeligt udemokratiske tendenser, er, at demokratiet simpelthen er den mest **legitime styreform** (den, der er mest accepteret), som vi har i den vestlige verden – og at det er vigtigt for selv de udemokratiske styre at falde ind under denne kategori.

ARBEJDSSPØRGSMÅL

1. Beskriv de to kriterier, Jan-Werner Müller opstiller for højrepopulismen
2. Beskriv de tre måder, som højrepopulister agerer på, når de har fået magten
3. Hvordan ville en højrepopulist forklare et valgmediefag?

I det følgende kan du læse om to forskellige cases, der handler om populistiske holdsvi USA og Ungarn, nemlig **Donald Trump** og **Viktor Orbán**. Fælles for dem er, at de er værdipolitisk højreorienterede, og at de har siddet på magten i deres respektive lande. På den måde er de oplagte at bruge, når vi skal se, hvordan højrepopulister ved magten rent faktisk opererer.

Mens du læser casene, kan du prøve at være opmærksom på, hvor du kan se Jan-Werner Müllers definition udfolde sig hos de to politikere – hvad er det, der gør de to cases til gode eksempler på højrepopulismen?



3

Den venstreorienterede populisme



DEN VENSTREORIENTEREDE POPULISME

I dette kapitel kan du læse om den venstreorienterede populisme. Den adskiller sig fra den højreorienterede populismes fokus på traditionel værdipolitik ved, at den både kæmper for en **venstreorienteret økonomisk politik** og en **venstreorienteret, moderne værdipolitik**.

Venstrefløjspopulismen har ikke nydt samme udbredelse i den vestlige verden som den højreorienterede populisme. Den venstreorienterede populisme har primært fået fodfæste i Sydeuropa, hvor der er flere populistiske partier, der vedkender sig de venstrefløjstiske værdier – heriblandt Podemos i Spanien – men venstrefløjpopulismen ses også i en vis udstrækning i USA, hvor den blandt andre udfoldes af den demokratiske politiker Bernie Sanders. Begge disse eksempler kan du læse mere om efter den teoretiske gennemgang af venstrefløjpopulismen.

En af hovedarkitekterne bag den teoretiske venstrefløjpopulisme er den belgiske politiske filosof **Chantal Mouffe**, hvis venstrefløjstiske projekt du kan læse om i det følgende.

Mouffe baserer sin teori på en diagnose af samfundsudviklingen fra 1980'erne og frem; hun beskriver den historiske udvikling og viser derigennem, hvorfor der er behov for en venstrefløjstiske, og hvad den kan bidrage med.

Venstrefløjstisk momentum

Mouffes betragtninger tager sit udspring i 1980'erne. Perioden karakteriseres som en tid, hvor de europæiske socialdemokratiske partier, der tidligere havde været det primære regeringsparti på venstrefløjen, tilpassede sig de **neoliberal værdier**, med den konsekvens at virksomhedernes og markedets magt øgedes på bekostning af befolkningens.

Tekstboks 3.1

Hvad er neoliberalisme?

Det neoliberale værdisæt er et værdisæt, der bygger på liberale demokratiske værdier. En stærk globalisering, hvor de store multinationale selskaber har fået afgørende betydning, har dog udhulet demokratierne fra omkring år 2000.

I det neoliberale værdisæt er statens rolle således reduceret til at beskytte den private ejendomsret, de frie markeder og frihandlen, og der er konsensus om, at politik udelukkende går ud på at styre den allerede eksisterende orden.

Denne neoliberal tilgang til politik har imidlertid spillet fallit; den har ikke bidraget til øget velstand eller skabt et bedre samfund, tværtimod oplever befolkningerne, at deres vilkår er blevet dårligere, og at deres politiske indflydelse er dalet. Denne ud-

vikling har været særlig kendetegnende for årene efter finanskrisen i 2008 og har, ifølge Mouffe, haft tre konsekvenser, der på hver deres måde er med til at undergrave demokratiet.

Neoliberalismens konsekvenser

1. **Postdemokrati:** en situation, hvor demokratiet er blevet reduceret til et forsvar for de frie markedskræfter, og hvor borgeren reduceres til en forbruger
2. **Postpolitik:** en situation, hvor de traditionelle skillelinjer og kampen mellem højre- og venstrefløjene er udviskede, fordi begge fløje vedkender sig det neoliberale værdisæt under parolen om 'nødvendighedens politik' (at denne politik er nødvendig at føre, hvis den økonomiske vækst skal sikres)
3. **Oligarkisering:** en situation, hvor uligheden i samfundet er så stor, at en meget lille gruppe mennesker sidder på størstedelen af velstanden på bekostning af både middel- og underklassen.

Mouffe beskriver, hvordan denne udvikling efterlader et mulighedsrum mellem det 'gamle' neoliberale system og et nyt, der endnu ikke er færdigudviklet.

Dette rum udnyttes af den højreorienterede populisme, der lukrerer på borgernes frustration over henholdsvis oligarkisering og samt den postdemokratiske og postpolitiske situation; det, de oplever som det

politiske systems forfald. Det er her, den venstreorienterede populisme skal komme på banen og således præsentere et alternativ til både neoliberalismen og højrepopulismen.

Det er med afsæt i denne samfundsanalyse, at Mouffe fremsætter sit venstreorienterede populistiske projekt, som du kan læse om i det følgende.

Det venstrepopulistiske alternativ

Chantal Mouffes venstreorienterede

populisme er et opgør med den bestående samfundsorden på to områder: Hun vil både gøre op med den måde, man traditionelt har tænkt det venstreorienterede, socialistiske projekt på, samt gøre op med den dominans, som højrepopulismen har fået over de vestlige samfund. I opgøret med den traditionelle venstreorienterede tilgang tager Mouffe udgangspunkt i opfattelsen af, at samfundet altid vil være opdelt i en magtelite og et folk, der begge fastholdes i deres samfundspositioner gennem **hegemoniske praksisser**.

Tekstboks 3.2

Hvad er en hegemonisk praksis?

Hegemonisk praksis er, når noget italesættes på en bestemt måde, og at samfundet generelt agerer ud fra dette.

Et eksempel: Når økonomisk ulighed italesættes således, at de fattige selv har skylden for deres fattigdom, fordi de opfattes som dovnne. Denne italesættelse betyder, at institutioner og aktører, for eksempel politikere, begynder at handle over for de fattige på en måde, der er i overensstemmelse med italesættelsen, og derfor for eksempel sænker kontanthjælpen.

Den traditionelle venstreorienterede tilgang baserer sig på en opfattelse af, at magteliten udgøres af kapitalisterne, og at folket udgøres af arbejderklassen. Mouffe mener dog ikke, at dette er dækkende for, hvad der foregår i det 21. århundrede. Hun mener, at magteliten her i stedet udgøres af **oligarkiet** (de få, meget rige) og de neoliberale fortalere, mens folket består af en

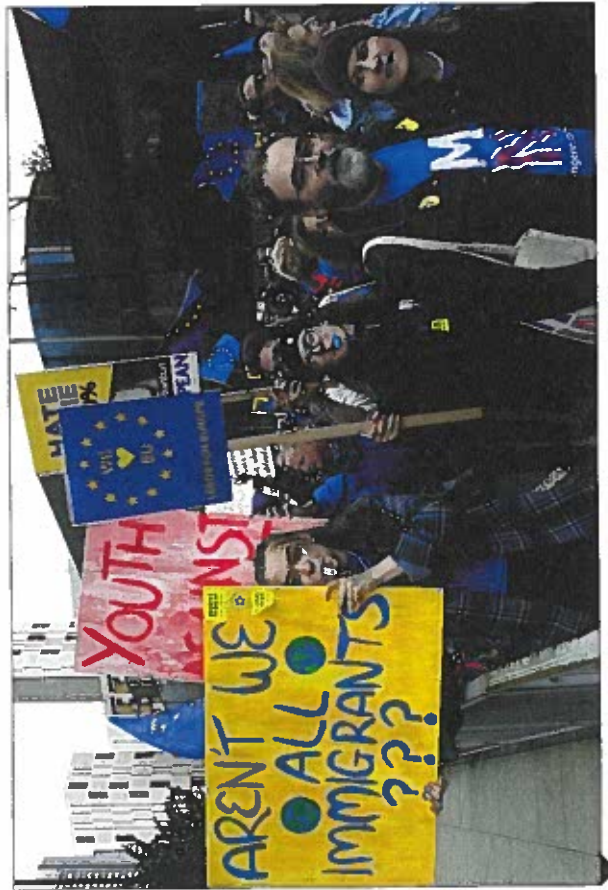
sammensat og **mangfoldig gruppe**, der hele tiden ændrer sig.

Dette **inkluderende folkebegreb**, hvor den store mangfoldighed rummes, danner baggrund for et opgør med højrepopulismens dominans, hvis folkebegreb netop baserer sig på en **ekskluderende nationalisme**.

Figur 3.1: Venstrepopulismen over for den traditionelle venstrefløj og højrepopulismen



Venstreføjens inkluderende folkebegreb er det, der skal være bærende i at genoprette ligheden og den sociale retfærdighed for alle grupper i samfundet – og det er gennem dette lighedsideal, at kampen for folkelig medbestemmelse og dermed øget demokrati skal finde sted.



Anti-brexit-demonstranter ved det Konservative partis årsmøde i Manchester, Storbritannien i 2017

FRONTEN MOD HØJREPOPULISMEN

Det er på høje tid at erkende, at hvis man vil bekæmpe højrepopulismen, virker moralsk fordømmelse og demonisering af dens tilhængere ikke. Det er en strategi, der virker direkte mod hensigten, fordi den forstærker almindelige menneskers negative indstilling over for eliten.

De forhold, som de har sat på dagsordenen, skal man tage fat på ved at tilbyde dem en anden løsning, en, der kan mobilisere felles følelser i retning af lighed og social retfærdighed.

Den eneste måde, hvorpå man kan forhindre, at højrepopulistiske partier opstår, og gøre front mod dem, der allerede eksisterer, er ved at konstruere et nyt "folk", som sætter en venstrepopulistisk bevægelse i gang, der er modtagelig for de mange demokratiske krav, som eksisterer i samfundet, og hvis mål er at give udtryk for dem i en progressiv retning.

Kilde: Chantal Mouffe, Nytteløst at demonisere populismen. Jyllands-Posten, 2018.

Venstreføjpopulismen bliver således et klart alternativ til både neoliberalismen og højrepopulismen, fordi den vil skabe øget demokrati med fokus på social retfærdighed. Det vil den gøre ved at sætte sig i opposition til den neoliberale elite på baggrund af en inkluderende folkelighed, der på samme tid støtter højrepopulismen.

ARBEJDSSPØRGSMÅL

1. Beskriv med dine egne ord, hvad der er sket politisk fra murens fald i 1989 og frem til i dag, ifølge Chantal Mouffe
2. Hvordan mener venstrepopulisterne at samfundet er opdelt?
3. På hvilken måde mener Chantal Mouffe, at de venstreorienterede skal gentænke deres politiske projekt?
4. Hvordan bliver venstrepopulismen et alternativ til højrepopulismen?